

Г.В. Чечельницька

ПСИХОІСТОРИЧНА ВЕРСІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ: СПРОБА УТВОРЕННЯ

В даній роботі автор систематизує окремі фрагменти психоісторичного дискурсу української історії і робить спробу додання їм логічної і хронологічної послідовності. Також ставить проблему методологічного індивідуалізму психоісторичних досліджень.

Ключові слова: *психоісторія, психоклас, окреме та спільне, комплекс архангела Михаїла, соціалізуючий стиль виховання, допомагаючий стиль виховання.*

В данной работе автор систематизирует отдельные фрагменты психоисторического дискурса украинской истории и делает попытку придания им логической и хронологической последовательности. Также ставит проблему методологического индивидуализма психоисторических исследований.

Ключевые слова: *психоистория, психокласс, общее и частное, комплекс архангела Михаила, социализирующий и помогающий стиль воспитания.*

In this paper, the author systemizes fragments of the psychohistorical discourse in Ukrainian history and makes an attempt to put them in the logical and chronological order. The work raises the problem of methodological individualism in the psychohistorical research.

Key words: *psychohistory, psychoclass, general and particular, the complex of Archangel Michael, socializing and helping parenting style.*

Актуальність теми. Створення психоісторичної версії української історії є справою надскладною. Дати опис усієї сукупності історичних явищ та процесів, з урахуванням умов їх виникнення не під силу одному дослідникові. Ситуація не полегшується також тим, що психоісторії є притаманним методологічний індивідуалізм, для подолання якого дослідникові потрібна і історична, і психоаналітична підготовка. Але спробувати варто, бо психоісторія, з'ясовуючи мотивацію історичної діяльності, вирішує цілий ряд завдань, які стосуються психогенеза, котрий реалізує (частково) антропогенез в історичному процесі.

Мета дослідження. На цьому етапі ми бачимо своє завдання в тому, щоб спробувати опанувати те, що напрацьовано в площині психоісторичної візії на українську історію, надати цим окремим фрагментам форму логічної та хронологічної послідовності, збагативши елементами дискурсу. Психоісторія має потенціал для утворення самостійної періодизації української історії, хоча б

виходячи з принципового положення Л. Демоза про те, що корінні зміни в історичному процесі відбуваються через зміни ставлення до дитинства. Але ми поки що спираємося на загальновідому періодизацію [6], заповнюючи недосліджені лакуни.

Виклад основного матеріалу. Добу козацької історії та деякі інші ми вже розглядали в попередніх публікаціях [4,5], але проблема політичного лідерства в контексті психоісторичного дискурсу козацької історії може розглядатися через державотворчу діяльність Б. Хмельницького та його опонента Я. Вишневецького. В науковій розвідці, яку здійснено Г. Віноградовим [2], робиться спроба створення гіпотетичних семіологічних моделей поведінкових стратегій означених політичних діячів. Що є значущим для нас у визначенні мотивацій лідерів козацької доби:

– по-перше, з точки зору психології тих часів «усі без винятку відносини на землі як Творінні Господньому вважалися точною проекцією Законів Божих, будь-який відступ від яких розглядався не просто як злочин, а прояв сатанинського гріха, знищення якого було священним обов'язком кожного християнина» [2,с. 136]. (Раніше ми вказували на необхідність виділення категорій спільного та окремого в особі козака та козацької спільноти: якраз боротьбу з сатанинським гріхом можливо визначити як «спільне», притаманне козацтву як психокласу).

– по-друге, означена характеристика є притаманною не лише причетним до православ'я. Ярема Вишневецький, за яким точиться слава ката України, зі свого боку реалізує подібний сценарій, «адже він прагнув встановити на підлеглих Речі Посполитій територіях законний порядок, в процесі чого, зрозуміло, нерідко схилявся до репресивних дій щодо повсталих, проте катування були звичайним явищем, а особливо у період офіційно оголошеного воєнного стану» [2, с. 137]. Оригінальним є свідчення того, що у свій час Ярема Вишневецький дав клятву матері не зраджувати православ'я, як свідчення його причетності до династії Рюриковичів та Гедиміновичів, але зрадив, здійснивши парентифікацію у вигляді католицької церкви, що надало йому через авторитетність Ватикану як політичних (зовнішніх), так і внутрішніх (особистісних), преференцій.

– І Хмельницький, і Вишневецький мали так званий комплекс *архангела Михаїла*, який полягав у здійсненні особливої захисної функції легітимної влади.

– Із врахуванням особливостей історичної психології того часу Б. Хмельницький мав певні проблеми з надбанням державних прав, бо за походженням був дрібним шляхтичем: «Б. Хмельницький та інші українські гетьмани для законного здійснення власних державотворчих амбіцій мали або отримати князівські титули згідно існуючих процедур, або запропонувати іншу альтернативну модель»

[2, с. 139]. Усвідомлення подібних нюансів дозволяє зрозуміти на перший погляд нелогічні «па» у поведінці гетьмана: постійний пошук «високої руки», молдовське відрядження Тимоша Хмельницького, пошук благословення Єрусалимського патріарха Паїсія тощо.

Таким чином, визначені вище візії відкривають новий простір у вивченні феномену козацтва, перехід цього вивчення в площину психологічної, психоісторичної уваги, психології політичного лідерства, зберігаючи актуальність природно-географічних, економічних, етнополітичних та інших чинників виникнення і історичного покликання козацтва.

Ще одним фрагментом психоісторичного дискурсу української історії, який репрезентує питання політичного лідерства, є доба української національної революції, знакова постать якої - М. Грушевський. Доречно поставити запитання: які особистісні характеристики політичного діяча, як усвідомлені, так і ні, забезпечують провал чи успіх поставленого завдання.

Монографія В. Ващенко частково дає відповідь на питання: як неврастенія (або те, що він кваліфікував як неврастенію) М. Грушевського вплинула на його політичну поведінку і, відповідно, на загальноісторичні події. Недарма в якості одного з епіграфів автор використовує самохарактеристику М. Грушевського: «...я нещасливий та психопатичний» [1, с. 124]. Досліджуючи родові витоки виникнення неврастенії, дослідник робить акцент на значущості батька в житті М. Грушевського, смерть якого, затулила факт одруження і народження дочки [1, с. 127]. Одночасно з цим неврастенія трактується самим Грушевським як жіноча, материнська складова його психіки.

Для нас же найбільш значимим залишається питання: як проектувалася неврастенія М. Грушевського на процедуру будівництва молодого української держави? Парадигмою патріарха. В. Ващенко констатує, що в «Автобіографії» М. Грушевський прописує власну «генеалогію» в «міфічних структурах України» [1, с. 166]. Тобто, безумовно, сам себе визначає як вагому фігуру в українській історії.

Історія України – це історія його родини, принаймні і історія його родини також Україна і мати історика проходять один і той же обряд поховання – «очищення вогнем» (мати Грушевського була важко психічно травмована при пожежі в будинку, через що і померла, не оговтавшись). Це «очищення вогнем» для України є розрив зі старим, революція, а для історика – розрив зі старшим поколінням. Якщо неврастенія – це жінка-мати у М. Грушевського, спадок по матері, материнська кров, виродження, то не дивно, що ліки проти неврастенії, тобто вогонь, будуть ліками проти матері. Вона гине у вогні, або ж від вогню.

Висновки. Отже, виділимо в якості загального підсумку таке: ситуація, яка має індивідуальне походження (ситуація неврастенії виродження) розглядається як модель для всієї нації, у встановленні якої автор частково здійснив спробу транзактного аналізу особистості Михайла Сергійовича Грушевського.

Згідно із загальною періодизацією української історії в контексті психоісторії залишилися лакуни доби Раннього Середньовіччя, коли є активними процеси слов'яногенеза та утворення держави Київська Русь, не розглянуті схеми психоісторичних переходів від однієї суспільно-політичної формації до іншої. Слід ревізувати розвідки, які стосуються тоталітарних та авторитарних режимів, що реалізувалися в Радянському Союзі, тим більше, що цьому на тлі світових процесів приділяв увагу один із «батьків» психоісторії Л. Демоз [3]. Вимагають також уваги надруковані біографії президентів української незалежності. Таким чином, банально, але вирішення одних питань тягне за собою постановку інших, які ми й визначимо як наступні цілі.

Використана література

1. *Ващенко, В.В.* Неврастенія : непрочитані історії / В.В. Ващенко. – Дніпропетровськ, ДНУ, 2002. – 406 с.
2. *Виноградов, Г.М.* Ярема Вишневецький vs. Богдан Хмельницький : дві семіологічні моделі поведінкових стратегій / Г.М. Виноградов // Наддніпрянська Україна : історичні процеси, події, постаті : зб. наукових праць. – V випуск. – 2007. – С. 135-142.
3. *Демоз, Л.* Психоистория / Ллойд Демоз. – Ростов-на-Дону, 2000. – 510 с.
4. *Чечельницька, Г.В.* Психоісторичний погляд на деякі аспекти вітчизняної історії / Г.В. Чечельницька // Філософія. Культура. Життя. – 2012. – № 37. – С. 189-193.
5. *Чечельницька, Г.В.* Причини кризи століпінської аграрної реформи: психоісторичний погляд / Г.В. Чечельницька // Філософія. Культура. Життя. – 2012. – № 38. – С. 213-216.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2013